

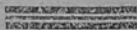
боротьби за повноту національного життя. Бо висока культура, яка виклає в цілій пишноті вроджені цінности нації та дає їй одну душу, викличе також і почуття рівности з иншими та бажання зрівняння з ними. Етнографічний примітивізм в культурі вяжеться з аполітичним „українофільством“ так само, як висока і повна культура Француза чи Англієця з його національною свідомістю.

Колиж ходить про виділення розсадника для культури еліти, то до цього саме приходить підхожий час. Детронізація ідола демократизму потягає за собою широку переоцінку вартостей його канонів. Наша суспільність настільки вже дозріла політично, що видала з себе два політично-суспільні світогляди: націоналістичний та консервативний, які зовсім отверто визволились зпід забобону вселюдської рівности та uznали необхідність політичної еліти. Чи так важко дозволити вицвісти і культурній еліті?

А саме наші сучасні умовини дають найкращу змогу для її скристалізування. Вони розкинули по цвітучих осередках західної культури тисячі нашої інтелігенції, вони щороку висилають їй в слід нові річники студентства. А між тими сотками тисяч емігрантів мусить знайтися гурт людей, які своєю метою поставилиб пізнати культуру, яка розвивалася в нормальних умовах.

Визволитись від тяготіння до низів, перетопити у собі вселюдські цінности з рідними, та вилити з них нову культуру, що своїм рівенем відповідалаб етнографічним скарбам народа та славному минулому, ссь завдання, яке стоїть перед частиною нашої інтелігенції, що богатством духа вибивається над сіру масу

Червень 1922.



Д Д.

Його Милість Іван Мазепа, гетьман.

Мало є постатей в історії, які кількасот лт по смерті викликали вулкани пристрастей: адорації й ненависти.

До тих небогатых належить Іван Мазепа, гетьман. Зганьблений, незрозумілий, обріханий, подоланий і виклятий, — він стоїть живий: перед противниками і приклонниками.

Що тому причиною?

Прометейське в нім.

Коли — в легенді — досі орел роздзьобує серце зухвалого противника Зевса, то — в церквах досі проклинають душу зухвалого противника Петра. Доказ, що другий так само мало вмер, як і перший.

Доказ, що великий спір, піднятий Мазепою, ще не замкнений. Що Велика Північна війна ще не скінчена. Що Полтава не була „вікторією“.

Особливо ж тепер, коли захитався символ імперії „град Петра“, збудований на „благородних кістках“ козацьких...

Коли наслідники царя забралися з Мазепиною Київ, аби перенести столицю земель „гетьманського рейменту“ до Харкова... Коли, хоч не Мазепа, то Мазепиньці знова перегородили шлях Росії до Чорного моря.

Чим був Рішельє, Людовік XIV і Бонапарти для Австрії; чим Наполеон для Англії Пітів, тим — ось „вже літ більше двісті“ — є Мазепа для Росії: вічне memento mori!

Бо він був той, що сидючи в Батурині про Фастів і правий бік мріяв; що „вічний мир і союз Його Царської Величності з Королівською Величністю учинений (в підтвердження Андрусова) — „содержати кріпко“ ані серед Війська Запорозького, ані серед „народу Малоросійського“ — не спішився...

Бо він був той, що на Крим і до моря нам стежку трудну вказав.

Бо він був з тих, що „не носячи болш невольничі ярма на своїх вольних козацьких шиях, за помічю Божою скинути тоє“ навчав.

І за те стягнув на себе гнів противників і задрість і наклеп своїх.

Закидали йому найстрашніший закид невдачників: дурні були його задуми, бо не вдалися! Але він, що впав, — живе досі. Вони ж, що встоялися — впали.

Закидають йому, що вмішався недотепно в невблагані права історичного процесу... Але він — не висудити на історичнім процесі прагнув свої права, лиш „през шаблю“ їх здобути...

Закидають йому його „неморальність“ і егоїзм. Але забувають, що егоїзм Івана Мазепи є шляхотніший від альтруїзму Іванів Незнаних.

Бо дійсно не для „лакомства нещасного“, лиш для ідеї здійняв бунт проти варвара Півночі. Ті, (предтечі соціалістів!), що для „соціальної справедливості“, не для України колотнечі счиняли, як „щенок Петрик“ — „марне гдесь згнули“. Або як Сулимко чи Суховій — „по собі вічну оставили ганьбу“... Мазепу і його ідею не зів зуб часу: більш сліпучий як коли будь є її блиск.

Що був він неморальний в розумінню тартюфів демократизму, певно!

Він був наскрізь постатю ренесансу. Недурно й називали його противники — „Махіявель і хитрий лис“.

Він мав щось з доби Махіявеля, який казав, що державний муж повинен бути — львом і лисом нараз. Цим дорівнює Хмельницькому. Інші були або лише льви, як П. Дорошенко

і П. Орлик. Або — лише лиси, як Бруховецький і Самойлович.

Він був одним і другим нараз.

Коли він зеднував собі „махівельською хитрістю“ царя і царських воеводів і боярів, і Самойловича і Карла, і хитливу старшину, і ще хитливіших Запорожців, які його „ласці рейментарській субмітувалися“ — був він геніальним лисом.

Коли він „зрайців і плутів“ як Петрик і інших „своєвольників“ на горло карав, „виннішим руки і ноги ломав, голови оттинав і на шибеницях вішав“, або їх „глупствокіями вигоняв“ — був він львом.

Колиж унижені листи до Царського Пресвітлого Величства писав, Кочубейові й Іскрі і тим своїм, що за скоро вирвалися на перід, як Палій і Мандрика — голови стинав, або в заслання послав, а водночас Карла кликав, був він лис і лев рівночасно! Особливож тоді, коли, нагло скинувши маску, в цілій своїй жажливій велічі встав перед виведеним в поле противником, що уважав себе за генія, але яким грався лише Батуринський лев...

Коли обсервуємо цю трагічну постать нашого ренесансу, як він не задовольнився ласкою і добродійствами царя, а „зрадив“ його; як він не задовольнився дочірнею любовю хрестинці, лиш хотів її „уст коралевих“; як він, як свідчить Нордберг, і в 70-му році життя зберіг вогонь і блиск молодости в очах, і як він внав жертвою апатії втомленої країни своєї, — коли згадати те вічне ворохобне в нім, то мимоволі думаєш про „чортівський еліксир“ Гофмана, про Цезара Борджія, про трагічні й блискучі постаті великого Мусу і неспожитого внутрішнього прометеївського вогню...

Приборканий дух нашого степу, степу Ігоря і Сірка говорив з нього; і в його „*aventures galantes*“, і в його суворости рейментарській, і в ласкавій усмішці, і в гніві і в по-тужнім виклику історії.

Його постать не знайшла ні адекватної собі оцінки в історії, ані адекватного зображення в письменстві, яке силою експресії дорівнювало хоч-би Гюго або Семкевичу. Тому й стоїть перед нами ще та постать тривожна в своїй таємничості, загадкова, хвилююча патосом дистанції, притягаюча, не вкладаючись в жадну рамку наших примітивних класифікацій.

І вказує в майбутнє — не лише як Той, що дав нам взірець мети, але й взірець людини. Вищої й міцнішої від роздіжених „моральною“ гнилю пізніших віків нащадків.

